

Любов Шара

МІСЦЕВИЙ «САМОРОДОК» КУЗЬМА ПОТАПОВИЧ ХОДОТ (1841–1912)

DOI: 10.58407/litopis.230207

© Л. Шара, 2023. СС BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4921-4718>

Мета статті – реконструювати основні етапи життєпису Кузьми Потаповича Ходота, першого секретаря міського самоврядування Чернігова, сформованого на підставі законоположення 1870 р., розкрити особливості громадської діяльності К. Ходота як члена управи та гласного думи протягом 1870–1912 рр. Відповідно до мети визначено загальнонаукові **методи** дослідження: аналіз, синтез, конкретизацію – і спеціально-історичні: історико-генетичний, біографічний, історико-системний. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що здійснено спробу започаткувати історико-біографічні описи про діячів виборного управління Чернігова другої половини XIX – початку XX ст. задля формування цілісного й об'єктивного уявлення про роботу його інституцій – думи та управи.

Опрацьовані матеріали зумовили такі **висновки**. Кузьма Потапович Ходот, дворянин за походженням, належав до зачинателів громадського управління Чернігова, створеного в контексті модерних реформ другої половини XIX ст., ставши першим міським секретарем й беззмінно виконуючи обов'язки гласного думи упродовж сорока років. Безоплатно працював членом управи й заступником міського голови, суміщаючи із секретарством у губернському дворянському депутатському зібранні. Йому властиві емоційна витриманість, виваженість у прийнятті важливих рішень, прагматизм, життєва мудрість. Розпочавши професійний шлях із судового канцеляриста, набувши досвіду в царині цивільного й адміністративного права, намагався скористатися ним, спрямовуючи ухвали виборної влади в продуктивне русло, наполягаючи на прозорості у її фінансовій діяльності, економії муніципального бюджету. Професіоналізм, відповідальність, сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань забезпечили просування кар'єрними сходами й отримання державних нагород.

Ключові слова: міське громадське управління, дума, управа, гласний, секретар.

На сучасному етапі наукових досліджень про громадське виборне управління Чернігова другої половини XIX – початку XX ст. спостерігається тенденція до всебічного розкриття його господарської діяльності, особливостей взаємодії з губернським управлінням, земством, алгоритмів швидкого реагування в епідеміологічних ситуаціях, механізмів вирішення нагальних проблем у роки Першої світової війни та багатьох інших. Утім, недостатньо вивченим аспектом є персоналії гласних (депутатів, думців), завдячуючи кропіткій роботі яких змінювався «образ» Чернігова, облаштовувалося життєве середовище містян з урахуванням тогочасної модернізації.

Зазвичай у фокусі уваги істориків перебували постаті думців, знаних як громадських і політичних діячів, земців, які суміщали роботу й в органах чернігівського міського самоврядування. Ідеться, скажімо, про Василя Варзара¹, Аркадія Верзилова², Федора Лизогуба³, Василя Хижнякова⁴, Іллю Шрага⁵. Водночас зостаються невідомими широкому загалу життєписи тих, чий прізвища не пролунали на загальнодержавному тлі, у «великій політиці», але хто скромно працював упродовж кількох десятиліть, сумлінно виконуючи обов'язки гласного або члена міської управи. Серед таких – Кузьма Потапович Ходот – перший

¹ Мекшун Л. Батько промислової статистики (До 150-річчя з дня народження В.С. Варзара, видатного представника чернігівської земської статистики). *Сіверянський літопис*. 2001. № 2. С. 141–143.; Світенюк М. В.С. Варзар – основоположник промислової статистики. *Сіверянський літопис*. 2008. № 3. С. 137–142.

² Верзилов Аркадій Васильович (1867–1931) (Біобібліографічний покажчик). Чернігів, 2015. 79 с.; Курас Г. Український історик та краєзнавець А.В. Верзилов (1867–1931). 5-та Всеукраїнська конференція «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України» (жовтень 1991 р.): Тези доповідей та повідомлень. Київ–Кам'янець-Подільський, 1991.

³ Пиріг Р. Діяльність Федора Лизогуба щодо організації роботи уряду Української Держави (травень–листопад 1918 р.). *Український історичний журнал*. 2011. № 5. С. 61–80.; Половець В. Федір Андрійович Лизогуб (1851–1928) (до 165-річчя з дня народження). *Сіверянський літопис*. 2016. № 5. С. 156–160.

⁴ Рахно О. Чернігівські земці (історико-біографічні нариси). Чернігів, 2009. 352 с.

⁵ Демченко Т. Батько Шраг. Чернігів, 2008. 264 с.; Демченко Т., Курас Г. Батько і син Шраги. *Молода нація*. 2003. № 1. С. 8–33.; Іваницька С. Ілля Шраг у колі сучасників: нове видання чернігівських істориків. *Краєзнавство*. 2011. № 4. С. 290–294.

секретар виборного врядування (1870–1872 рр.), заступник міського голови (1887–1890, 1893–1894 рр.), член управи (1875–1877, 1887–1890, 1893–1894 рр.), гласний думи (1870–1912 рр.)⁶.

Спираючись на архівні та опубліковані джерела, ставимо за мету проаналізувати його діяльність на поприщі громадської служби в інституціях самоврядування Чернігова 1870–1912 рр. Вважаємо, що персоналізація виборної влади належить до актуальних проблем сучасної урбаністики загалом та історії чернігівського муніципалітету зокрема, що дозволяє написати комплексний портрет його депутатів, сформувані цілісне уявлення про їхню роботу.

Кузьма Потапович народився 1 липня 1841 р. у сім'ї Потапа Івановича (8 грудня 1805 р. – після 1848 р.) та Катерини Михайлівни (1815–?) Ходотів, які належали до дворянського військового роду⁷. Батько, Потап Іванович, походив із села Покошичі Кролевецького повіту Чернігівської губернії (нині – Понорницька територіальна громада, Новгород-Сіверський район Чернігівської області). Мав власне господарство, функціонування якого забезпечувалося за рахунок праці кріпаків. Щоправда, це було не єдине джерело доходів, 1831–1836 рр. він працював у судових установах. 9 липня 1831 р. заступив на посаду канцеляриста Кролевецького земського суду, 20 жовтня 1832 р. – перевівся до Кролевецького повітового суду, 31 грудня 1835 р. отримав чин колезького регістратора, а 12 травня 1836 р. звільнився за власним бажанням. Імовірно, відтоді весь час присвячував хазяйнуванню в мастку і сімейним турботам⁸. Домашніх клопотів вистачало сповна. Потап Іванович і Катерина Михайлівна були багатодітними батьками, як, власне, і більшість тогочасних родин. Виховували трьох доньок (Євдокію (1834–?), Тетяну (1835–?), Олександру (1847–?)) і п'ятьох синів (Кузьму (1841–1912), Михайла (1843–?), Володимира (1849–?), Федора (1850–1900) та Івана (1859–?))⁹. Усі вони, крім Тетяни, народилися в с. Покошичі, Тетяна – у с. Бужанка (нині – Короп-ська територіальна громада, Новгород-Сіверський район Чернігівської області).

На жаль, ми не володіємо достатньою інформацією про всіх сестер і братів Кузьми Ходота, знаємо лише, що брат Володимир навчався в Київському університеті св. Володимира, «прослухав (значилося у родословнику Вадима Модзалевського) курс юридичних наук». Потому повернувся до Чернігова, працював у губернському земстві, одружився. Його обраницею стала донька вчителя малювання з Чернігівської чоловічої гімназії – Наталія Миколаївна Олександрова. Брат Федір помер замолоду, будучи ще студентом, Іван зостався у с. Покошичах, створив сім'ю, газдував. Бракує інформації про Михайла, Євдокію, Тетяну й Олександру¹⁰.

Натомість загальнодоступними є матеріали про двоюрідну сестру Кузьми Потаповича – Меланію Загорську (1837–1900). Вона була донькою Овдія Івановича Ходота, рідного брата Потапа Івановича. Уродженка с. Покошичі, на 4 роки старша за Кузьму. Із дитинства захопилася народним співом, маючи до цього природний талант. Професійне огранювання успадкованого дару відбулося в Київській консерваторії, куди вступила завдяки матеріальній підтримці чоловіка Миколи Загорського, поміщика з с. Авдіївки Сосницького повіту¹¹ (згідно з інформацією В. Модзалевського, чоловіка Меланії звали Іваном Загорським – поміщик Кролевецького повіту¹²).

Навчаючись у Києві, Меланія Овдіївна заприятелювала з відомим композитором Миколою Лисенком, який, записавши з її голосу чимало пісень, 27 із них умістив до третього випуску «Збірника українських пісень»¹³. Потому життя Меланії продовжилося в Чернігові, де вона стала співачкою, артисткою чернігівського українського драматичного аматорського гуртка «Товариство, коханоче рідну мову» або «Шановці своєї народності», заснованого 1860 р. Його натхненниками, до речі, й активними учасниками були Леонід Глібов, Опанас Маркович, Ілля Дорошенко, Степан Ніс, Олександр Лазаревський, інші представники національно свідомої інтелігенції Чернігова¹⁴. Меланія Загорська стала першою

⁶ Шара Л. Чернігівська міська дума (70–90-і роки XIX ст.). Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2010. С. 208–209.

⁷ Кузьма Потапович Ходот. *Geni: A MyHeritage Company*. URL: <https://www.geni.com/>; Список дворянских родов Черниговской губернии. *Bukunedia*. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.

⁸ Модзалевський В. Малоросійський родословник. Київ–Санкт-Петербург: Вид-во ВІРД, 2004. Т. 5. Вип. 3. С. 70. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/malorossijskij-rodoslovnik?id=12216>.

⁹ Кузьма Потапович Ходот...

¹⁰ Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 73.

¹¹ Загорська Меланія Овдіївна. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

¹² Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 72.

¹³ Загорська Меланія Овдіївна...

¹⁴ Верзилов А. Списки діячів Чернігівщини 1927 рік. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського*. Ф. Х. № 4936. Арк. 43.; Петькова З. Товариство, коханоче рідну мову. *Чернігівський історичний музей ім. В.В. Тарновського*. URL: <https://choim.org/>.

виконавицею ролі Наталки в опері М. Лисенка «Наталка Полтавка», поставленій «Товариством, кохаючим рідну мову»¹⁵.

Завдячуючи Меланії, її двоюрідний брат Кузьма заприятелював з Опанасом Марковичем¹⁶. Співачка зачарувала своїм голосом відомого фольклориста, вони зблизилися, і Меланія Овдівна опікувалася ним до його смерті 1867 р.¹⁷

Сімейні традиції й атмосфера спілкування з ріднею, без сумніву, позначилися і на особистій родині Кузьми Потаповича Ходота. Одружився він на дворянці, доньці надвірного радника Петра Єгоровича Улезко – Любові (1851–1942). Її батько походив із дворянського роду Стародубського повіту Чернігівської губернії. Освіту здобув у Стародубському повітовому училищі, кар'єру розпочав зі звичайного писаря, але, маючи хист і гарні математичні здібності, став працювати в Стародубському повітовому суді, повітовій скарбниці, а опісля – ревізором у Чернігівській контролній палаті, інспектуючи витрати державних коштів різноманітними установами губернії. Мати Любові Петрівни – Надія Федорівна (у дівоцтві – Лазаренко) – народилася в родині відпущеного кріпака, утім, це не завадило його дітям достойно влаштуватися в житті. Брати Надії Федорівни: Микола Лазаренко – став директором Новгород-Сіверської чоловічої гімназії, Олександр – старшим радником Чернігівського губернського правління.

Любов Петрівна була не єдина дитина в родині Улезко. Мала брата Миколу та сестер Марію, Клавдію, Віру. Микола працював лікарем у Чернігівській міській лікарні, користувався повагою колег і громади. Щоправда, прожив коротке життя, занедужав на запалення легень, помер у 37 років. Аби засвідчити йому останню шану, вирішили поховати на погості Єлецького монастиря. Петро Єгорович не зміг пережити втрати єдиного сина, і через 4 місяці його також не стало. Надія Федорівна прожила до 1908 р.¹⁸

Як бачимо, Кузьма Потапович і Любов Петрівна походили з багатодітних родин і у власній народили шістьох дітей: трьох доньок (Надію (1873–1942), Марію (1876–1970), Софію (1883–1982)) і трьох синів (Володимира (1873–1960), Олександра (1877–1942), Євгенія (1879–1880))¹⁹. Відомо, що Володимир навчався в Київському університеті св. Володимира, був одружений на Вірі Львівні Гольденовій, доньці купця 2-ї гільдії з м. Вінниці. Олександр працював лікарем 7-ї ділянки Миколаївської залізниці, мав дружину Єлизавету Іларіонівну²⁰. Кузьма Потапович закінчив Севське повітове училище (нині – Севськ – адміністративний центр Брянської області; знаходиться на території історичної області Сіверщина²¹). Просування кар'єрними сходами розпочалося так, як і в батька Потапа Івановича, з посади судового канцеляриста. 14 грудня 1859 р. був зарахований до штату Новгород-Сіверського повітового суду в якості канцелярського службовця 1-го розряду. Утім, через два роки, з 30 листопада 1861 р., продовжив роботу в губернському центрі канцеляристом Чернігівської палати цивільного суду. Через п'ять років дослужився до столоначальника тієї ж палати (з 16 лютого 1866 р.), а з 6 травня 1869 р. перейшов на посаду секретаря Чернігівської палати цивільного та кримінального суду по цивільному відділенню.

Наступного року життєвий шлях і професійна обізнаність Кузьми Потаповича тісно переплелися з громадським управлінням Чернігова, сформованим за Міським положенням 1870 р., та губернським дворянським депутатським зібранням. У грудні 1870 р. його обрали міським секретарем, а в червні 1872 р. – секретарем губернського дворянського зібрання, де він і працював до смерті. Окрім цього, з грудня 1885 р. був делегований дворянським зібранням до правління («ради банку») Чернігівського відділення державного дворянського земельного банку, створеного задля видання довгострокових позик спадковим дворянам-землевласникам під заставу їхньої землі²².

У 1890-х роках Кузьма Потапович працював помічником губернського архітектора. Відомо, що в травні 1897 р., за дорученням князя М. Долгорукова, зробив план будинку Мазепи, аби помістити в ньому колекцію, подаровану Василем Тарновським губернському земству. Крізь призму письмового звіту К. Ходота про виконане завдання проглядаються такі властиві йому риси, як оперативність, відповідальність, скрупульозність, чіткість у діях і формулюванні власних думок. «План зроблений, – написав у доповіді, – і переданий князю Долгорукову, а за роботу я витратив... десять рублів, які прошу повернути

¹⁵ Загорська Меланія Овдівна...

¹⁶ Верзилов А. Списки діячів Чернігівщини... Арк. 43.

¹⁷ Загорська Меланія Овдівна...

¹⁸ Хто був господарем оригінального будинку, який знаходиться за адресою Старомиколаївська, 33? *Офіційно про Чернігів*. URL: https://m.gorod.cn.ua/news_111138.html.

¹⁹ Кузьма Потапович Ходот...

²⁰ Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 75.

²¹ Севськ. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

²² Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 73.

мені, віддавши під розписку швейцара біля будинку Дворянського зібрання Степана Ковбаси»²³.

Особистісні риси, фахова компетентність, набутий авторитет стали визначальними чинниками, що спонукали виборців Чернігова упродовж кількох десятиріч делегувати Кузьму Потаповича до інституції міського самоврядування. Як уже зазначалося, у грудні 1870 р. він потрапив до корпусу народних обранців, увійшов до міської думи і його обрали на посаду секретаря. «За» висловилися 25 гласних (або 64 % від загалу присутніх), «проти» – 14 осіб (або 36 %). Призначили суму річного окладу – 900 руб., тоді як членам управи – по 600 руб., міському голові – 1500 руб.²⁴ Якщо порівняти з обсягами заробітку в інших царинах, то, приміром, лікар отримував 1 тис. руб. на рік, фельдшер – 300 руб.²⁵ Як бачимо, Кузьмі Потаповичу нараховували цілком пристойні кошти за виконання секретарських обов'язків. Однак, попрацював він лише до липня 1872 р., допоки не відбулися перевибори, бо в червні погодився на секретарювання в губернському дворянському депутатському зібранні²⁶. Перейшовши туди, Кузьма Ходот зостався в іпостасі думця до завершення каденції (міське самоврядування формувалося на 4 роки).

У січні 1875 р. відбулися чергові вибори й Кузьма Потапович знову опинився поміж делегованих у думу 1875–1879 рр. Цього разу йому запропонували членство в управі разом із І. Шрагом, І. Лагодою, І. Смирновим та І. Гольдіним, але, прикметно, на громадських засадах. З огляду на фінансову неспроможність муніципалітету, по 600 руб. заробітку призначили лише трьом – І. Шрагу, І. Лагоді та І. Гольдіну²⁷. Кузьма Потапович погодився працювати безоплатно, що, без сумніву, характеризує його з найкращого боку, свідчить про щире вболівання за власне місто без меркантильного інтересу²⁸.

Мусимо наголосити на специфіці роботи в міській управі. Вона була виконавчим органом виборної влади, працювала щоденно, її члени мали постійно вирішувати будь-які проблеми муніципального господарства й містян у межах законодавчо прописаної компетенції. Вимагалось бути обізнаним із правовим полем діяльності, швидко реагувати на різноманітні виклики, у тому числі нестандартні ситуації, користуватися повагою та авторитетом серед чернігівців і, суттєво, уміти вести конструктивний діалог із представниками губернської адміністрації, поліції, земством, відстоюючи інтереси громади.

Вочевидь, Кузьма Потапович відповідав цим критеріям, оскільки його тричі балотували в управу і двічі – заступником міського голови. Утім, коли його було обрано 1875 р., не вдалося добути в управі повну каденцію. 1877 р. він написав заяву на звільнення, мотивувавши «труднощами сумісництва з роботою секретаря у дворянському зібранні»; лишившись гласним думи²⁹.

Під час чергової виборчої кампанії 1879 р. Кузьму Потаповича знову балотували в депутати на 1879–1882 рр. Учитуючись у протоколи думських засідань, бачимо, що він – людина дуже виважена, ретельно підходить до справ, висловлює сумніви у навіть, здавалося б, очевидній справі. Скажімо, 28 жовтня 1881 р. гласні обговорювали питання про виділення міського кам'яного приміщення для книг, люб'язно подарованих Чернігову графом Григорієм Милорадовичем. У процесі дискусії К. Ходот наполягав, аби достеменно з'ясували, «чи варті ті книги такої уваги, щоб для них віддавати муніципальне приміщення і витрачати кошти на його утримання»³⁰. Вірогідно, турбувався про доцільність такого спрямування фінансів, убачав першочерговість у задоволенні господарських потреб. На той час архіважливим було будівництво водогінної системи і брукування вулиць, чим поглиналася левова частка доходів муніципалітету.

У березні 1882 р. Кузьма Ходот увійшов разом із Володимиром Гутманом та Аркадієм Зеневичем до складу комісії з розробки положення про виплати пенсій особам, які працювали в органах громадського самоврядування і підзвітних йому інституціях – міському банку та сирітському суду³¹. Вони чітко означили категорії претендентів-пенсіонерів, розробили умови, розміри і строки нарахувань, механізми їх отримання.

Раціоналізм, переживання за інтереси своєї громади та креативність думок продемонстрував Кузьма Потапович улітку 1884 р., будучи вчетверте обраним гласним на період 1883–1886 рр.³² 2 липня 1884 р. у думі обговорювали запит про оренду міських земель під

²³ Доценко А. Будинок Полкової канцелярії у Чернігові у кінці XIX ст. *Сіверянський літопис*. 2015. № 4. С. 60.

²⁴ Свод постановлений Черниговской городской думы от 1871–1883 гг. Чернигов: Губернская тип-я, 1883. С. 2.

²⁵ Там само. С. 602.

²⁶ Там само. С. 100.

²⁷ Там само. С. 289.

²⁸ Там само. С. 1180.

²⁹ Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. 145. Оп. 2. Спр. 1288. Арк. 3 зв.

³⁰ Свод постановлений ... 1871–1883 гг. С. 1108.

³¹ Там само. С. 1180.

³² Свод постановлений Черниговской городской думы от 1883–1887 гг. Чернигов: Губернская тип-я, 1896. С. 4.

будівництво військових казарм і цегельного заводу. Губернатор, який волів якнайшвидше задовольнити потребу військового міністерства, і військові просили передати ділянку в районі Ялівщини, на березі р. Стрижень. При цьому військове відомство обіцяло виплачувати в муніципальний бюджет по 30 коп. з кожної тисячі виготовленої цегли³³. Однак міщина розташовувалася поблизу річки, і відповідно в неї потрапляли б усі відходи і з казарм, і з цегельного заводу. Гласні, проаналізувавши справу, дійшли висновку, що «30 коп. не так і дорого, та і земля потрібна місту»³⁴.

Кузьма Потапович став на позицію тих думців, які категорично виступили проти передавання землі військовим. Водночас у його словах простежувалася вираженість, далекоглядність, усебічність в оцінці проблеми, уміння попередити або пом'якшити конфлікт інтересів. Він усвідомлював реакцію губернатора на відмову, але розумів, що виборне управління мало з ним рахуватися. Тому запропонував вчинити по-хитрому: «знайти експерта, який би фахово пояснив шкідливість забруднення Стрижня, і надрукувати це у столичних газетах»³⁵. Справа набула б публічного резонансу, і через громадськість це перешкодило б будівництву казарм і заводу неподалік річки.

Прагматизм, професійна компетентність, життєва мудрість, напевно, були тими якостями Кузьми Потаповича, завдячуючи яким він мав незмінний авторитет і повагу серед чернігівців, постійно обирався до складу органів міського врядування. Отож, делегувався він і до думи п'ятого скликання (1887–1890 рр.), і до думи шостої каденції (січень 1891 – січень 1893 рр.), яка була останньою, сформованою за Положенням 1870 р. Характерно, упродовж 1887–1890 рр. входив до складу управи в якості заступника міського голови, а у роки 6-ї думи – у якості гласного³⁶. Властиво, що на посаду заступника голови К. Ходота вмовляв безпосередньо сам очільник самоврядування Маврикій Фрідман (голова Чернігова протягом 1887–1893 рр.).

1892 р. набуло чинності нове законодавство, значно змінивши виборчу систему, звавши число осіб із правом голосу і формат самостійності громадського управління. Кузьма Потапович належав до тих, хто зберіг можливість волевиявлення, а, отже, і в сьомий раз став думцем (1893–1896 рр.), два роки поспіль працював заступником міського голови Олександра Ханенка і, що важливо, безкоштовно³⁷. 1894 р. звільнився за власним бажанням, знову через завантаженість секретарськими справами в губернському дворянському зібранні³⁸. Перемагав він і на виборах 1897, 1901, 1905 і 1909 рр., але працював лише як гласний, не входив до штату управлінців. Якщо подивитися на результати голосування 1901 р., то мимоволі напрошується висновок про зниження рівня довіри виборців. 29–30 квітня, під час балотування кандидатів у депутати, «за» Кузьму Потаповича проголосували 98 осіб (або 51 %), «проти» – 93 (49 %). Поміж 26 гласних, обраних того дня, мінімальний розрив у 5 голосів бачимо лише за Кузьму Ходота і Володимира Харченка³⁹.

За тридцятиріччя діяльності громадського управління в Чернігові змінилося покоління виборців, які воліли бачити на місцевому Олімпі «нові обличчя», затребуваними стали інші кандидатури. Ураховуючи, що Кузьма Потапович не полишав кропітких обов'язків секретаря у дворянському зібранні, йому, імовірно, не вистачало часу, аби виявляти активність думця, посилюючи свій імідж серед міського електорату.

Інакші мотиви негативного сприйняття заслуг К. Ходота мав тодішній керманіч губернської адміністрації Євген Андрієвський. У його баченні, заповзятливість, наполегливість, самостійність у вирішенні проблем муніципального характеру недостатні для поцінування діяльності Кузьми Потаповича. Саме такі думки напрошуються під час читання архівної справи за номером 1288 «Про присвоєння гласним Чернігівської міської думи Хижнякову, Ходоту і Шрагу звання “почесні громадяни м. Чернігова” від 26 липня 1901 р.»⁴⁰. Це мала бути своєрідна моральна винагорода для означених осіб за їхню самовіддану багаторічну працю у самоврядних структурах, приурочена до 30-річчя запровадження Міського положення 1870 р.

Як і належить, 1901 р. думці виробили та затвердили на січневому й березневому зібраннях необхідну постанову, передали її на погодження губернатору з його вердиктом та остаточне схвалення міністром внутрішніх справ. Вони детально охарактеризували кожного з претендентів, підкресливши їхні чесноти, «безкорисливість служіння громаді, по-

³³ Свод постановлений... 1883–1887 гт. С. 9.

³⁴ Там само. С. 26.

³⁵ Там само. С. 101.

³⁶ Шара Л. Чернігівська міська дума (70–90-і роки XIX ст.). С. 38.

³⁷ ДАЧО. Ф. 145. Оп. 2. Спр. 1288. Арк. 3 зв.

³⁸ Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 73.

³⁹ ДАЧО. Ф. 145. Оп. 2. Спр. 1165. Арк. 32.

⁴⁰ Там само. Спр. 1288. Арк. 1.

жертви на її користь своєї праці, енергії, знань». Акцентувалося, що Василь Хижняков і Кузьма Ходот безперервно працювали в думі 30 років, Ілля Шраг – 25⁴¹.

Безпосередньо про Кузьму Потаповича колеги відгукнулися так: «один із тих самородків, які виходять на поверхню суспільного середовища не завдяки знатному походженню чи дипломаті, а лише завдяки своїм особистим здібностям і праці... Маючи великий життєвий досвід, ґрунтовні знання цивільного та адміністративного права, велику винахідливість, велику ініціативу, К.П. Ходот незамінний при розробці та вирішенні багатьох заплутаних справ й ускладнених ситуацій»⁴².

Аби не бути голослівними, думці окреслили кілька важливих, на їхній погляд, ініціатив Кузьми Потаповича. Зокрема, ішлося про законодавчу аргументацію запроваджених думою податків, заходи щодо благоустрою передмістя, отримання Черніговом статусу окремої земської одиниці (задля зменшення обсягів земського оподаткування), заборону відкривати в Чернігові філію Орловського комерційного банку, який би підривав діяльність міського громадського. Наголошувалося на залученні К. Ходота до процесу реалізації Положення 1870 р. у повітових містах губернії, неодноразовому наполяганні на ревізуванні звітності управи (був у складі ревізійної комісії), забезпеченні прозорості доходів і витрат з бюджету. Завдячуючи йому, уможливилася конверсія (заміна, обмін) міських облігацій з 6 % на 5 %, у результаті чого змогли скоротити обсяги виплат відсотків⁴³. У губерньському центрі відкрилася богадільня⁴⁴.

Незважаючи на, здавалося б, достатньо переконливі факти здобутків Кузьми Потаповича, як, власне, і двох інших кандидатів на звання «почесний громадянин м. Чернігова», губернатор написав, що він не угодив чогось визначного в особистій діяльності кожного із них на користь Чернігова та його мешканців, а, отже, не бачить можливості підтримати означене подання⁴⁵. Із міністерства надійшла прогнозована відповідь за підписом міністра внутрішніх справ: «...і зі свого боку, згідно з Вашим висновком, не віднайшов підстав для задоволення клопотання Чернігівської міської думи...»⁴⁶.

Кузьма Потапович був обраний у думу 1905–1909 рр. і 1909–1913 рр., але останню каденцію не добув⁴⁷.

Його добросовісна робота зумовила просування по рангових щаблях. 30 квітня 1869 р. отримав чин колезького секретаря, посівши 10-й рівень у «Табелю про ранги», 21 червня 1871 р. – титулярного радника, 29 березня 1893 р. – колезького асесора, 29 березня 1894 р. – надвірного радника і 23 вересня 1895 р. – колезького радника, досягнувши 6-го рангу «Табеля».

Могила К.П. Ходота.
Петропавлівське кладовище,
м. Чернігів.

Отримував К. Ходот і державні нагороди: 22 вересня 1881 р. – орден св. Володимира 4-го ступеня, 22 травня 1884 р. – подяку від губерньського дворяньського депутатського зібрання за «зразкову акуратність у веденні рахівництва у сумах дворянства», 29 червня 1891 р. – орден св. Станіслава 2-го ступеня⁴⁸.

Помер Кузьма Потапович 21 лютого 1912 р., проживши повних 70 років, похований у Чернігові на Петропавлівському кладовищі⁴⁹.

Викладений матеріал засвідчив, що Кузьма Ходот, дворянин за походженням, належить до зачинателів громадського управління Чернігова, сформованого в контексті модерних реформ другої половини ХІХ ст., ставши першим міським секретарем і беззмінно виконуючи обов'язки гласного думи впродовж 40-ка років. Безоплатно працював членом управи й заступником міського голови, суміщаючи все це із секретарством у губерньському дворяньському депутатському зібранні. Йому властиві емоційна витриманість, виваженість у прийнятті важливих рішень, прагматизм, життєва мудрість.

⁴¹ ДАЧО. Ф. 145. Оп. 2. Спр. 1288. Арк. 1–1 зв.

⁴² Там само. Арк. 3.

⁴³ Там само. Арк. 3–3 зв.

⁴⁴ Там само. Арк. 4.

⁴⁵ Там само. Арк. 5 зв.

⁴⁶ Там само. Арк. 6.

⁴⁷ Демченко Т. Чернігівська міська дума у 1905 році (до століття першої російської революції). *Сіверянський літопис*. 2005. № 6. С. 31; [Б.а.] Состав Черниговской городской думы. Четырехлетия 1909–1913 гг. Гласные. *Вола*. 1909. № 11. С. 475.

⁴⁸ Модзалевський В. Малоросійський родословник. С. 72–73.

⁴⁹ Кузьма Потапович Ходот...

Розпочавши професійний шлях із судового канцеляриста, набувши досвіду в царині цивільного й адміністративного права, намагався скористатися ним, спрямовуючи ухвали виборної влади в продуктивне русло, наполягаючи на прозорості у її фінансовій діяльності, економії муніципального бюджету. Професіоналізм, відповідальність, сумлінне виконання взятих на себе обов'язків забезпечили просування кар'єрними сходами й отримання державних нагород.

Вищевикладеною інформацією ми лише означили вектори історико-біографічного дослідження громадської діяльності нашого героя. Самостійними сюжетами можуть стати деталізація його роботи в якості секретаря губернського дворянського депутатського зібрання, помічника губернського архітектора; взаємини в родинному колі, з колегами по чиновницькому корпусу, гласними міської думи та багато іншого.

References

Demchenko, T. (2005). Chernihivska miska дума v 1905 roci: (Do stolittia pershoi rosyiskoi revoliucii) [Chernihiv city дума in 1905: (To the 100th anniversary of the first Russian revolution)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 27–35.

Docenko, A. (2015). Budynok polkovoї kanceliarii u Chernihovi u kinci XIX st. [The building of the regimental office in Chernihiv at the end of the 19th c.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 57–63.

Rakhno, O. (2009). Chernihivski zemci (istoryko-biografichni narysy) [Chernihiv zemtsi (historical and biographical essays)]. Chernihiv, Ukraine.

Shara, L. (2010). Chernihivska miska дума (70–90-ti roky XIX st.) [Chernihiv city дума (70–90s of the 19th c.)]. Chernihiv, Ukraine.

Шара Любов Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Shara Liubov – candidate of historical sciences, associate professor of the department of the world history and international relations, T.H. Shevchenko National university «Chernihiv Collegium» (53 Hetmana Polubotka Str., Chernihiv, 14013, Ukraine).

E-mail: Ljuba_che@ukr.net

LOCAL «NUGGET» KUZMA POTAPOVICH KHODOT (1841–1912)

The purpose of the article is to reconstruct the main stages of the biography of Kuzma Potapovich Khodot, the first secretary of the city self-government of Chernihiv, formed on the basis of the law of 1870, to reveal the peculiarities of his public activity as a member of the board and voice of the city administration and дума during 1870–1912.

Research methods, in accordance with the set goal, are general scientific: analysis, synthesis, concretization and special-historical: historical-genetic, biographical, historical-systemic.

The scientific novelty of the research lies in the fact that it is an attempt to start a historical-biographical description of the figures of the Chernigov elected administration of the second half of the 19th and early 20th centuries in order to form a holistic and objective view of the work of its institutions – the Дума and the city administration.

The processed materials led to the following conclusions. Kuzma Potapovich Khodot, a nobleman by birth, was one of the founders of the public administration of Chernihiv, created in the context of modern reforms of the second half of the 19th century, becoming the first city secretary and continuously performing the duties of the voice of the Дума for 40 years. He worked for free as a member of the city administration and deputy mayor, combining all this with the secretariat in the provincial nobles' deputy meeting. He is characterized by emotional stability, balance in making important decisions, pragmatism, and life wisdom.

Having started his professional career as a court clerk, having gained experience in the field of civil and administrative law, he tried to use it, directing the decisions of the elected government in a productive direction, insisting on transparency in its financial activities, saving the municipal budget. Professionalism, responsibility, conscientious fulfillment of assumed obligations ensured advancement up the career ladder and receiving state awards.

Key words: municipal public administration, Дума, city administration, deputy of the city дума, secretary.

Дата подання: 6 квітня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 21 квітня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Шара, Л. Місцевий «самородок» Кузьма Потапович Ходот (1841–1912). *Сіверянський літопис*. 2023. № 2. С. 65–71. DOI: 10.58407/litopis.230207.

Цитування за стандартом APA

Shara, L. (2023). Mistsevyi «samorodok» Kuzma Potapovich Khodot (1841–1912) [Local «nugget» Kuzma Potapovich Khodot (1841–1912)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, P. 65–71. DOI: 10.58407/litopis.230207.